

323
M 18

Helytörténet

Kézirat

REV. 2017.

NEMZETI ESZME ÉS SZOCIALIZMUS A HÁBORU UTÁN.

Arra a kérdésre keresem a helyes választ, hogy milyen lesz a háboru utáni évtizedekben a nemzeti eszmének és a szocializmusnak egymáshoz való viszonya, különösen nálunk. Vagy, mivel a nemzeti eszmének érvényesülési formája az állam, a szocializmust pedig úgy is definiálták /:Werner Sombart:/, hogy az a modern társadalmi mozgalom szellemi lecsapódása, a kérdés konkrétan az, hogy milyen lesz a háboru után az állam és a társadalom viszonya egymáshoz. Magát a kérdést nem a háboru vetette fel, mert az elkerülhetetlen, mielőtt mindkét tényező annyira megerősödik, hogy a küzdelem köztük lehetővé válik. A világháboruban azonban a nagy tömegek oly nagy jelentőséghez jutottak, hogy a választ nem halaszthatjuk tovább. Tényleg nagy mértékben foglalkoztatja is a kérdés az összes művelt országok közvéleményét és számszámra halljuk a tudományos vagy praktikus, hivatott vagy laikus véleményeket. Ezeket a véleményeket összhangba hozni, azok közt eligazodni nagyon bajos, alig lehet; ez meddő munka is volna.

Lassalle a porosz alkotmány-konfliktus idején, 1862-ben tartott egy ismert előadást /:Über Verfassungswesen:/, amelyben szembeállította az államok valóságos alkotmányát az általa u. n. papirosalkotmányokkal. - Valóságos alkotmánynak nevezte a valamely államban fennálló tényleges erőviszonyokat, papirosalkotmánynak pedig azt az okmányt, illetve törvényeket, amelyekbe az újabb korban az egyes államok közigazgatásai és kormányformáik leírását foglalták. A két alkotmány megkülönböztetésének érzékeltetésére azt a példát használja, hogy feltételezi azt a csak elméletben lehetséges esetet, hogy valamely ország törvényeinek összes hiteles és nem hiteles példányai tűzvész által elpusztulnak, azaz a papirosalkotmány teljesen megsemmisült, úgy, hogy mindenre új törvényt kell hozni. És itt figyelmeztet arra a körülményre, hogy

./.

ebben az esetben sem hozhatna az az ország tetszése szerinti új törvényeket, hanem csak olyanokat, amelyek az országban uralkodó tényleges erőviszonyoknak: a valóságos alkotmánynak megfelelnek.-

A nemzeti eszme és a szocializmus, illetve az állam és a társadalom közt is minden korban megvan valamely tényleges erőviszony, amely csak egy rezultánst eredményezhet és ez a következő korszak fejlődésének iránya. Tehát az alábbiakban én is a magyar állam és a magyarországi társadalom közti erőviszonynak a háborút követő időben érvényesülő ezt a fejlődési irányát keresem, amely a vélemények sokaságával szemben szükségképen csak egy lehet.

A könnyebb áttekinthetőség céljából elméletben szét kell választanunk egymástól az államot és a társadalmat, hogy mindegyik életét külön-külön szemléljük.

Az állam és a társadalom háboru utáni viszonyának kifejtéséhez mindkettő mai fejlődési fokának kezdetére kell visszamennünk.

A nagy francia forradalom által diadalra juttatott politikai eszmék két legfontosabbja a nemzeti szuverenitásnak és az emberi és állampolgári jogoknak kimondása. Az első jelenti az abszolút királyság helyett a demokratikus államforma behozatalát, a másik pedig az egyén minden ereje szabad fejlődésének biztosítását.

A természetjog és a XVIII. század francia felvilágosodásának irodalma fejtette ki a nemzeti szuverenitás eszméjét. A középkorban kifejlődött fejedelmi hatalom uralmának, amely mikor megerősödött, abszolúttá lett, voltak nagyszámú hibái, közegeinek visszaélései és a Lajosok alatt Franciaországban igen súlyos adókat is halmozott fel. A felvilágosodás terjedése idézte elő, hogy az a nép, amely ebben a helyzetében legjobban érezte az irodalom által terjesztett eszmék és a valóság közti különbséget, elsőnek mondja ki a praxisban, hogy a szuverenitás nem lehet másnál, mint a minden állampolgárt magában foglaló nemzetnél, s sem egyén, sem terület nem gyakorolhat máséként közhatalmat, mint ha az kifejezetten a nemzetől származik. /:Déclaration des droits de l'homme et du citoyen 1789. Art 3:/ A nemzetnek eredetét Rousseau a társadalmi szerződéssel magyarázza, amellyel az emberek a szabadság természete-

ti állapotának végét vetettek és nemzetté alakultak. A demokracia lényegének, a nemzeti közös akarat kifejezésének eszköze pedig a szavazati jog.

Az emberi és állampolgári jogok biztosításának forrása azonban nem a társadalmi szerződés, mert abból nem az egyének joga, hanem inkább a közös akaratnak, a többségnek a joga következik. A Lafayette által indítványozott 1789. augusztus 26-iki deklaráció az amerikai példa követése. Ilyen egyéni jogok kifejezése az amerikai forradalom előtt sehol sem fordul elő, akkor pedig először Virginia államban történt 1776. július hó 12.-én. E jogok kialakulása a vallási harcok idejére vezethető vissza. Az egyén szuverenitása vallási tekintetben hozta magával a teljes lelkiismereti szabadság követelését és elismertetését, ami a gyakorlatban olyan egyéni joggá fejlődött ki, amelyet semmi földi hatalom sem el nem vehet, sem nem korlátozhat, ami végeredményben az egyén superioritását jelentette bizonyos tekintetben az állam felett. Jellinek szerint /:Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte 2. Auflage:/ Lockenak, Pufendorfnek, Montesquieunek teoriái az amerikai fejleményekre mindenesetre hatással voltak, de Locke teoriáit továbbfejlesztették. Amíg ugyanis Locke, mint később Rousseau, az egyént a többség akaratának alávetik és a többség akaratának csak az állam céljában állitnak korlátot, addig Amerikában az objektív korlátból szubjektív jog lett, amelynél fogva az egyén megállapítja azokat a feltételeket, amelyek mellett a közületbe lép. Az amerikai gyarmatok és városok alapítása szolgált alkalmul e jogok gyakorlására, az anyaországnak, Angliának kísérletei pedig a jogok korlátozására vezetett azok ünnepélyes deklarálására.-

Ha a nemzeti szuverenitás és az egyéni jogok elismertetését, amelyeket azóta az egész művelt világ átvett, csak külső formai eredményeknek tekintjük, az a hatás, amelyet a XVIII. század végétől kezdve a nemzeti eszme államalkotó erejének felismerése idézett elő, ugyancsak mély és benső. Napoleon nagy sikerei, amelyekkel Franciaországot a hatalomnak és dicsőségnek minden addiginál magasabb fokra emelte, a nemzet minden erejének teljes kon-

contralása által voltak csak elérhetőek. A nemzeti eszmének, amely nemcsak anyagi, hanem szellemi erőt is foglal magában, ez az erőteljes fellépése ébresztette fel a megtámadott országok sajátos nemzeti öntudatát, amelynek megerősödéséhez nagyban hozzájárult a nemzeti nyelvek kultusza, amit a felvilágosodás a műveltség általánosítása érdekében segített elő. Ezt a sajátos nemzeti öntudatot szegte szemébe a támadó francia szellemnek, s ezáltal emelkedett a nemzeti eszme arra a jelentőségre, amely azóta domináló elve az állam-alkulásoknak. /:Ranke, Die grossen Mächte:/

Ezek tehát az állam és az államjog modern korszakának az alapjai.

Szociális téren a francia forradalom eredménye a burzsoázia felemelkedése volt. Amerika felfedezésétől számítják azt az időt, amelytől fogva a kereskedelmi világforgalmi utak megnyílása, a delejtű feltalálása, a tengeri és szárazföldi közlekedés nagyarányú fellendülése következtében a világpiac megszerveződött, amihez világcikkok, azaz nagy tömegek szükségletét kielégítő, olcsón megszereshető áruk kellek, ennek előfeltétele viszont az előállítás és szállítási költségek alacsonyága volt. Így kezdődött a termelési költségek csökkentése végett a munka megosztása, majd a technika haladásával a gépeknek egyre növekvő térfoglalása, de ez egyúttal az addigi, a céhekre alapított termelési és társadalmi rendet teljesen felborította. A francia forradalom a papságnak és nemességnek főleg földbirtokon nyugvó kiváltságos helyzetét megszüntetve azokkal egyenlősíteni akarta a harmadik rendet, amelyről Sieyès azt mondta és amely magáról azt hitte, hogy mindennek kell lennie, hogy jelenti az egész, addig nem privilegizált népet. A valóságban azonban ez a harmadik rend két osztályra oszlott: azokra, akik kizárólag, vagy legalább jórészt saját munkájukból tartották fenn magukat, s ezek voltak tulnyomó számban és azokra, akik nagy tőkével rendelkeztek, járadékjövedelmükből éltek és ezek voltak azok, akik az állami hatalomból részesedést kaptak, akik számára tehát a tőke lett új privilégiumok forrása, míg az előbb említettek: a munkások, kispolgárok, kisiparosok, parasztok különváltak ezáltal, hogy függő-
./.

ségbe jutottak a tőkétől. A tőkésék, az "elnyomók" alkotják az új burzsoáziát, az "elnyomottak", függőségben levők a proletariátust. /:Lassalle, Arbeiter-Programm, 1862:/ Jean Jaurés szerint /:Histoire socialiste, I. 3. 1.:/ a francia forradalom azáltal, hogy egyrészt a demokráciát, másrészt a burzsoáziát megvalósította, megteremtette a szocializmus előfeltételeit, kifejlődéséhez pedig mindenestre nagy mértékben hozzájárult az, hogy a deklarált emberi jogok közt volt a Szabadság és az Egyenlőség, a kapitalisztikus társadalomban pedig az emberek hirdetett szabadságával és jogi egyenlőségével igen nagy társadalmi és anyagi függés és egyenlőtlenség áll szemben.- S valóban a modern proletár mozgalom kialakulása, ugyancsak az azzal elméletileg foglalkozó s azt részben megelőző szocializmus tényleg a múlt század első felében alakult ki.- 1847-ben jelent meg Marx kommunista manifestuma, amely először foglalta össze a proletariátus törekvéseit, a következő évben aratta a proletármozgalom első politikai sikerét, az 1848-as forradalommal, amely végig söpörte egész Európát, ami általános okok nélkül meg nem érthető, s 1871-ben a kommun elatt szerezte meg először, két hónapra a közhatalmat.

Láttuk tehát a mai állam és a mai társadalom kialakulását és az eszméket, amelyek fejlődésüket irányították. Mindkettőnek tagjai ugyanazok az emberek, akiknek az életük mintha két párhuzamos síkban mozogna. Az egyik a régibb a magasabbrendű, amely az emberi lélek mélyén és sok százados múltban gyökerezik, de szűkebb, a másik az újabb, az alacsonyabbrendű, lazább, de általánosabb, mert magában foglal mindensit, amelynek mozgalma Marx szerint /:Kommunista manifestum:/ eine selbständige Bewegung der ungeheuren Mehrzahl. És a két sík viszonya egymáshoz az, hogy keresik az egybeolvadást, hogy minden egyes ember elérhesse az anyagi és a szellemi javak olyan mennyiségét, mint azt emberi méltósága és az elvi egyenlőség megkívánja. És ez másként nem lehet, mint hogy az újabb olvadjon bele a régibe, ami viszont csak úgy történhetik, ha az állam bővíti kereteit, hogy egyre nagyobb részét vegye fel magába az ungeheure Mehrzahlnek, a társadalomnak, a demokrácia megvalósulása útján. A mai nemzeti állam állapotja és a modern szociális mozgalom gravitációja közt az utazó pont tehát az, hogy adott idő-
./.

pontban tagjainak nekora részét és az anyagi és szellemi szükségleteik nekora fokához juttatják, más szóval közöttük csak kvantitatív különbség van, de nincs benne, egymást kizáró ellentét.

Ezen előtt tartva az államnak és társadalomnak a fentiekben kifejtett szerkeztét és számot vetve a világháborúnak egyre jobban kialakuló eredményeivel, nem nehéz a választ megadnunk az elől feltett kérdésre.

Az állam, amelynek szervezetén nyugdíjazták ma a művelt emberiségnek két ellenséges táborra oszlása, amely eléri azt, hogy az őt alkotó emberek egyéni érdekük ellenére is akarják a háborút, sőt érte életüket feláldozzák, az a világháború próbáját győzelmesen kiállta. Az állam, amelyet az ókorban az egyes államokat felszívó világhírodalmi törekvések fenyegettek, diadalmaszkodott az utóbbi időben az államok teljes feloszlását és az emberiség általános egybeolvadását kívánó kormopolitizmus felett is. És ha beösvetkezik az, amit mind mi hirdetünk, mind ellenségeink egyre hangoztatnak, hogy a nemzetközi viszályok eldöntésére állandó békebiróság jön létre, az azt fogja jelenteni, hogy a nemzetek a békekongresszuson lemondva eddig élvezett természeti állapotukról, amelyet a társadalmi szerződéssel Rousseau szerint csak az egyének adtak fel, megalkotják a civilizált emberiség nemzetközi alkotmányát. Ennek a legmagasabbrendű emberi közületnek tagjai pedig maguk az államok lesznek, szóval az ereje teljében levő állammal kell számolnunk továbbra is.

De minket a magyar állam érdekel. Ha helyes volt amit Clausewitz tábornoak békében a háborúról mondott, /Vom Kriege, 1832/ hogy az nem más, mint az állam politikájának folytatása csak más eszközzel, akkor ma, háború idején a békéről mondhatjuk ugyanazt: folytatása kell, hogy legyen a háború politikájának a béke eszközeivel. A magyar állam háborúja pedig annak a politikának a folytatása, amelynek köszönheti, hogy itt már ezer évet megért, a mostanihoz hasonló nem egy hullámverést kibírt, s hogy szerkezte és felépítése ezt a koncentrikus támadást is erősen kiállta, tehát az eljövendő békéjének sem szabad másnak lennie, mint a háború eredményes, számos ellenségünk folytató gyűrűjétől megmentő politikája.

továbbvitelének a kultura fegyvereivel.- Ezért nincs kétségem az iránt, hogy az előttünk álló generáció Magyarországnak politikája továbbra is sajátosan magyar lesz, sőt az eddiginél öntudatosabb, önbizalmában megerősödött, jövőjében hívő és az európai egyensúly kényes helyzetének bénító hatásától megszabadítva, mozgásában függetlenebb lesz. És mert ez lehetségesnek látszik, azért nem kell tartanunk saját magunknak, illetve kormányainak esetleg elkövetendő, de nem a jelenlegi helyzetből folyó hibái esetétől eltekintve a háboru után forradalom kitörésétől - amelynek a gondolatát pedig kritika nélkül annyian befogadják, mert a forradalom az állam eddigi politikájának csődjét jelenti, amikor nincs többé folytatás, csak előlről kezdés, aminek klasszikus esete egy balul végződött háboru.

Nem szabad azonban szem elől téveszteni azt, hogy ez a háboru a szervezett tömegek harca. És ez az "ungeheure Mehrzahl" igényeinek perdöntő argumentuma. Tisztában kell lenni azzal, hogy habár távol vagyunk is attól, hogy a szervezett munkásság nálunk azt a szerepet játssza, mint a nagy ipari államban, ezentul a tömegek életfeltételei biztosításának a magyar állam megtartásával egyenrangú szempontnak kell lennie. Tehát nagyarányu szociálpolitika van szükség, mert a modern szociális mozgalom célja a nagy tömegek sorsának javítása, ademoarácia és a választójog követelése pedig csak a cél elérésének egyik utja. Hogy e két szempont: a nemzeti és a szociális egymással nem ellentétes, azt fentebb igyekeztem bebizonyítani.-

A legtöbb állam proletariátusa már le is vonta a követelést az állam és a társadalom köztintényleges erőviszonyból. Az Internacionale a háboruban tehetetlennek bizonyult. A nyugat- és közép-európai szociáldemoarata pártok a háboru kitörésekor a nemzeti álláspontra helyezkedtek, amelyet össze tudtak egyeztetni törekvéseikkel. Scheidemannra hivatkozom, aki a német szociáldemoarata pártgyűlésén mult évi október hó 18-án Würzburgban többek közt a következőt mondta: "Die organisierte Arbeiterklasse kann sich aus tausend Gründen nicht gegen den Staat stellen. Die socialdemoaratische Partei hat unmittelbare Anwartschaft auf die Macht im Staate gewon-

nen." Előre látja, hogy a háboru után Németország új harcot fog kezdeni Angliával, nem a flandriai partért, hanem a népek szimpátiájáért, a világ lelkiért. "Als internationaler Socialist bin ich Nationalist genug um zu wünschen, dass Deutschland in diesem friedlichen Wettkampf am allerbesten abschneidet. In diesem Sinne bin ich nicht nur Socialpatriot, sondern Socialchauvinist." /Pester Lloyd, 1917. okt. 19. száma/

Tisza István gróf. 1917. évi október hó 24-én tartott képviselőházi beszédében így nyilatkozott: "Ausztriában a német szocialisták inkább antinacionalisták, a cseh szociáldemokraták pedig a legszélösebb nacionalista propagandát űzik ... Tehát azt látjuk, hogy amíg a nagyobb intelligenciájú népfajnál a szocializmus beleviszi a néprétegekbe a nemzeti eszmétől való elhidegülést, addig a kevésbé művelt népfajoknál a néptömegek nemzeti fanatizmusa viszi bele a maga érzületét a szocializmusba." /Országgyűlési Értesítő, a 747. országos ülésről. 25 l./ Apponyi Albert gróf másnap a beszédnek erre a részére lényegében következőképpen válaszolt: "A német, francia, az angol nemzet a kultúra megjelölés magas fokon áll és ime azt látjuk, hogy kisebbségi töredékektől eltekintve Franciaországban, Angliában épúgy, mint Németországban, tehát a legmagasabb kultúrfokon álló nemzeteknél csakély töredékektől eltekintve a szocializmus a legridegebb, a legteljesebb nemzeti alapon áll. /Országgyűlési Értesítő a 748. országos ülésről. 34 l./ Talán nem tévedek, amikor azt a nézetet megáztatom, hogy ez a két, látszólag egymásnak ellentmondó nyilatkozat közös nevezőre hozva egyet fejez ki, t. i. azt, hogy a nemzeti eszme és a szocializmus közt, miént fentebb igyekeztem kifejtteni, benső ellentét nem lévén, hanem csak kvantatív különbség, szervezésüknek nincsen elvi csatálya, hanem csak esetleg bizonyos esetekben tényleges nehézség. A nehézség t. i. főképp az államfenntartó nemzetiséggel szemben áll fenn olyan államokban, amelyekben nagyon a nemzeti ségi kisebbségek, s veszélyeztetve van a szocializmusnak univerzális jellege, amely minden embernek szellemi és anyagi szükségletei kielégítéséhez való egyenlő jogán alapszik, de könnyen egyesül a szocializmus olyan államfenntartó nemzetiségekkel, amelyekkel csak el-

hanyagolható kisebbsége vannak szemben, valamint a centrifugális nemzetiségi kisebbségekkel. Erre legjobb bizonyíték az idézett két nyilatkozat, amelyeket számbaállítja a német nemzetiségnek a szociáldemokraciához való különböző viszonyát Ausztriában és Németországban.

Magyarországban is jelentékeny nemzetiségi kisebbségek vannak, a szociáldemokraciának elveinél fogva ma nem is nevezhető szociál patriotának, mint a német szociáldemokrata vezére mondja magáról. De a fenti megismerés után nem lehet kétsésgün az iránt, hogy ha belső ereje és a nemzetközi helyzet Magyarországot megtartja mai nagyságában és magyar jellegében, amely kérdésre nyugodtan várhatjuk a jövőtől a választ, akkor a mi szociáldemokraciánk is a viszonyok súlya alatt rá fog helyezkedni a nemzeti demokraciára álláspontra.

Feljegyzéseinek eredménye tehát az, hogy annak, aki le akarja vonni a világháború tanulságait a jövő számára, nem kell, sőt nem szabad a szociális haladás kedvéért a magyar nemzeti államot feláldoznia, hanem ellenkezőleg a haza összes polgárainak kell felismerniük a tényleges erőviszonyokat azt a követelményt, hogy a demokrácia és szociális haladás ennél progresszívebb lehet, minél gyorsabban halad a nemzeti tömörülés.

Ilyen általánosságban ennél többet bejós mondani, de ez elég is lehet ahhoz, hogy a cselekvésben irányadóul szolgáljon.

Budapest, 1917. évi december hó.

Kézirat

